

Dilettantizmus

Juhász Géza

Közismert tény, hogy kultúregyesületeink nagy részében a népművelés majdnem kizárólag a műkedvelő színjátszásban merül ki. Hogy ez a kulturális tevékenység egyhangúságát, egysíkúságát jelenti, az nem szorul bizonyításra, de jelent még valami mást is. A műkedvelő színjátszás ilyen kiterjedt hálózata mellett igen komoly formában merül fel a tömeges népművelő tevékenység egyik legfontosabb kérdése, a repertoár. Mert drámairodalmunk természetesen nem tart lépést — kvantitatíve sem — a színjátszás fejlődésének ilyen ütemével, arról pedig néhány éve intézményesen alig gondoskodik valaki, hogy a gomba módra elszaporodott műkedvelő csoportok kezébe megfelelő darabokat adjon, hogy eljuttassa hozzájuk a drámairodalom legújabb termékeit, esetleg intézményesen fordíttasson és közreadasson hazai vagy külföldi színpadi művet. Ez végül is oda vezetett, hogy a kultúregye-

sületek maguk igyekeznek segíteni magukon, s játszanak mindenfélét — irrelevanta giccsektől kezdve egészen a szirupos, édeskés népszínművekig — nem egyszer komoly pénzeket fizetve egy-egy operett vagy népszínmű szövegének és partitúrájának lemásolásáért. A műkedvelő színjátszás azonban emellett — éppen azért, mert műkedvelő, mert vezetői maguk is műkedvelők, gyakran hiányos műveltségűek, kifecamodott ízlésűek és híjával vannak minden kritikai érzéknek — maga után vonja a műkedvelő színműírást is. Ezzel magyarázható pl. hogy egy bánáti tanító gondolt egyet és „dramatizálta” Móricz Zsigmond *Rózsa Sándor* című regényét, s nemcsak a saját falujában adatta elő, hanem még jónéhány helységben, mindenütt komoly „szerzői” százalékot alkudott ki magának. Egy másik tanító, szűkebb hazánk egy másik falujában, operettet írt, az ördög tudja, hogy miről,

s azt is jó néhány faluban végigjátszották anélkül, hogy valamilyen hivatott fórum látna volna és véleményt alkotott volna arról, hogy milyen népművelés is az tulajdonképpen. Szlavóniában egyszer valakinek eszébe jutott valami daljáték-félt írni az egyik falu történetéről — állítólag egy népballada-töredék alapján — s ezt is eljátszották néhány faluban. A közönség pedig élvezte a szentimentális-romantikus történetet, a hol németes, hol cigányos primitív muzsikát, a János vitéz mintájára beleszólt balettet stb.

Noha egyetlen kultúregyesület népművelési tevékenysége iránt sem lehet közömbös kulturális közvéleményünk, mégis, ezek szórványos jelenségek és jelentőségük nem terjed túl egy vagy néhány falu határán. De szükségesnek tartottuk megemlíteni ezeket is, mert kétségtelen, hogy az a jelenség, amelyről alább részletesen szólnunk, ugyanazokkal a körülményekkel magyarázható — ha nehezebben is magyarázható és még kevésbé menthető, mint az előbbieket. Ez ugyanis már nagyobb igénnyel jelentkezett. Pásztor Ferenc szubotocai író (így mondta a meghívó) *Kitagadottak* című drámájáról van szó, amelyet a szubotocai Népkör mutatott be 1959 február 1-én. A szervezők nyomtatott meghívókat küldtek szét a lapok szerkesztőségeinek, a rádióknak, s már ezzel is tanúsították, hogy többet várnak a darabtól, mint az említett tanító a Rózsa Sándor átdolgozásától. Ezért tartjuk szükségesnek, hogy kissé részletesebben foglalkozzunk vele.

(Nem kívánunk mindjárt perbe szállni a meghívóval és egyes kifejezéseivel, nem boncolgatjuk, hogy író-e Pásztor Ferenc, s egyáltalán író lesz-e valaki azzal, hogy egy színpadi művét előadják. Ezzel csak a szerző — esetleg a rendezőség — túlzott igényeire akarunk már kezdetben figyelmeztetni.)

A szerző irodalmunkban ezidáig ismeretlen volt, s a darabja szintén. Színházi emberek azonban úgy tudják, hogy a szerző mintegy tíz esztendővel ezelőtt átadta a darabot a Szubotocai Népszínháznak, de előadása szövege sem jöhetett a színházi szakemberek véleménye szerint. Azóta — állítólag a Népkör színügyi tanácsának javaslatai alapján — bizonyos javításokat végeztek rajta, főleg dramaturgiai tekintetben, s így került az egyesület színpadára. Nem tudhatni, milyen lehetett a darab e dramaturgiai csiszolás előtt, de teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy ez a javítás vajmi keveset segített rajta. Nem is

csoda, itt dramaturgiai munka nem segíthetett. Van ugyanis a darabnak egy pótolhatatlan hiánya: nincs mondani-
valója!

Ha mégis azokat az indítékokat keressük, amelyek a darab műsorra tűzése mellett szólhattak a Népkörben, ha annak okait kutatjuk, hogyan mutathatták be éppen a Népkörben, Vajdaság egyik legnagyobb múltú, leggazdagabb műkedvelő hagyományokra visszatekintő kultúregyesületében, akkor a műsorlapon közölt tartalmi ismertetőhöz kell folyamodnunk. Nyilvánvaló, hogy aki ezt az ismertetőt írta, nemcsak ilyen módon állt ki a darab előadása mellett, de itt is igazolni is indokolni próbálja magatartását. Az ismertető pedig a következő mondattal kezdődik: „Egy színműben a jóság és a gonoszság, a szeretet és irigység olyan színpadi összeütkezéseket eredményezhet, amelyek feszült figyelemre készítetik a nézőt”. Első pillanatra feltűnik, hogy mennyi általánosság van itt egymás mellett, mennyi levegőben lógó, elvont emberi jellemvonás, amely önmagában sohasem létezett, csak a konkrét emberben, valamely kor, társadalom, osztály történelmileg, társadalmilag meghatározott egyedeiben. Nem, nem véletlenül kezdődik így az ismertető, mert a darabnak valóban ez a tárgya: jóság és gonoszság, szeretet és irigység összeütkezése. Csakhogy ez a jóság és gonoszság, ez a szeretet és irigység egészen elvont, s nem természetesen következik az egyének helyzetéből, hanem csak rájuk aggatott ruha, amely természetesen nem áll jól rajtuk. Legalábbis a színpadon mindez így hat, attól eltekintve, hogy az író valóban a kész jellemekhez keverte-e a történetet, a fabulát, vagy a valóságot másolta. Mert állítólag szó szerint megtörtént eseményt mondott el, de anélkül, hogy költői eszközzel ábrázolta volna. Csupán az elvonatkoztatott jellemvonásokat látta meg, s nem az életet. Egyébként erről a kérdéstről legvilágosabban talán Arany János szavaival fejezhetjük ki magunkat. A Vojtina ars poéticájában éppen a valóság megérzéskétségének művészi módszereiről ír, s többek közt elmondja, hogy amikor egy athéni színész a malacvisítást utánozta, megtapsolták, de amikor egy pór a szűre alatt egy valódi malacot visített, s azt fel is mutatta a közönségnek, „A hallgatók füttyét megérdemelte. Mert a közönség érzé, hogy amaz Úgy ír, miként legtöbbször a malac, Míg a valódi — csont és vér noha — Tán úgy sikoltott, mint másszor soha.” S ezt

a következő gondolat szemléltetésére mondta el: „Győzz meg, hogy ami látszik, az való: Akkor neved költő lesz, nem család.” A *Kitagadottak* előadása pedig egyáltalán nem tudott bennünket meggyőzni arról, hogy a színpadon játszódó látszat valóság. Ez természetesen „csak” a mesterségbeli tudás hiányát mutatja. De térjünk vissza a mondánivalóra, a leglényegesebb kérdésre.

Az ismertető ugyanis a továbbiakban azt ígéri, hogy a darab tárgya a „maradiság és haladó életfelfogások” összeütközése lesz, s az ember ezek után el is tudja képzelni — nagy fantázia kell hozzá! —, hogy a maradiság képviselői lesznek a gonoszok és irigyek, a haladó életfelfogás hordozói pedig a jók. Ez azonban nem így van. Tudniillik a legjobb akarattal sem találhatunk valami lényeges különbséget az itt leírt haladó és maradi életfelfogások között, semmi esetre sem olyant, amely drámai összeütközésekhez vezethetne. A darab tartalma ugyanis a következő: Egy halászcsalád két fia megnősül. Az egyik az anya kedvére, a másik ellenére: városból hoz asszonyt, aki lány korában cseléd volt. Ez a volt cseléd, Juli, a gonosz anyós és irigy sógornő által üldözött hamupipőke. Ő képviseli a jóságot, szeretetet, férje, Károly pedig a haladó élet szemléletet. Az anyós és az irigy menyecske összefognak a volt cseléd ellen, megpróbálják Károlyt elidegeníteni tőle, s amikor ez nem sikerül, elüldözik mindkettőjüket a házból. A darab végén, egy szentimentális jelenetben, az irigy menyecske fiának eltűnése kapcsán megbánja tettét, bocsánatot kér sógornőjétől és nagyjából rendbe jönnek a dolgok. Ennyi volna dióhéjban a darab cselekménye. S most meg kell keresnünk az egymásnak feszülő ellentéteket, ellentétes felfogásokat, amelyeket a tartalmi ismertető beharangoz. Károly tehát városból nősül, azaz egy ott szolgáló falubeli lányt vesz feleségül. Ebben persze nincs semmi különös haladó felfogás, esetleg igazán mély szerelemről lehet szó, de még erről sincs. Mert ebből a haladó élet szemléletből és szerelemből például arra már nem futja, hogy Károly esetleg megsértse, sőt megbocsássa, ha esetleg a felesége lánykorában a körülmények kényszerítő hatása alatt megbotlott volna. Amikor ugyanis megjelenik Juli barátnője, aki továbbra is várososon marad, Károly arra következtet a viselkedéséből, hogy „olyan” lehetett. Ez mindjárt felkelti benne a gyanút, hogy talán az ő Juliája is „olyan” volt. Az sem lenne ugyan va-

lami forradalmian új élet szemlélet, ha Károly mindezzel számolt volna és mindezt meg tudta volna bocsátani, de ez a magartartása legalább alkalmas lehetett volna arra, hogy szembeállítsa környezetével. Ebben a kérdésben tehát nem valami haladó élet szemléletet képvisel Károly. Miben hát? Korszerűbb életformát keres talán, városba vágyik, vagy másképp akar halászni, mint apja, nagyapja, ükapja halászott? Nem, egyáltalán nem. Leghőbb vágya, hogy a maga gazdája legyen. Arra rakosgatja a garast, hogy megvegyen egy roskadozó halászkunyhót a Tisza partján és oda költözzön a feleségével. Íme, ezért nincs a darabnak mondánivalója, legalábbis drámai mondánivalója. Nincsenek itt olyan ellentétes felfogások, érdekek, amelyek egymásnak feszülése valódi drámai konfliktusokat idézhetne elő, hisz Károly láthatóan ugyanott szeretné kezdeni önálló életét, ahol annak idején apja és a többi ősei kezdték. Ez esetleg kisparaszti, kispolgári romantika, de haladó felfogás semmi esetre. S ezért nincs a darabban erő, feszültség, csak indokolatlan, következetlen játék, üres semmittevés a színpadon két és fél órán át.

Természetes, hogy a mondánivaló hiánya, illetve ez a felemás, semmitmondó történet a legfőbb magyarázata a darab összes szembeötlő hiányosságainak. Ebből következik, hogy a szereplők sematikusak, mozdulatlanok és változatlanok. Már a legelső jelenetben kész jellemeket látunk a színpadon, s nem az események és a helyzetek alakítják őket. Ez aztán azt jelenti, hogy nincs bennük belső konfliktus, nincsenek lelki válságok, amelyeket ki kellene vetíteniük a játékkal, vagyis egyszerűen nincs mit játszaniuk, nem tudnak mit kezdeni a színpadon. (Károly például állandóan ökölbesorított kezekkel járkal le-fel, „fű veszett dühében”, csak éppen azt nem tudjuk legtöbbször, hogy miért.)

A cselekmény dőcögős, el-elakad, s mindig valami egészen külső körülmény, nem a színpadon látható helyzetből természetesen adódó történés lendíti tovább. Ezek a külső, deus ex machina-szerű fordulatok eredményezik, hogy az egész cselekmény mesterkélt, erőszakolt. Ezért nincs benne céltudatos drámai fokozás, nem érezzük, hogy az események logikusan haladnak valami drámai csúcshoz, összeütközés vagy kibontakozás felé, hanem a véletlenszerű szereplők véletlenszerű események részvevői vagy passzív figurái.

A fenti fogyatékoságokat még csak kiemeli, láthatóbbá és érzékelhetőbbé teszi a primitív nyelvezet. Ebben a műfajban ugyanis, ahol az író nélkülözni kénytelen a leírást mind a jellemek, mind a mellékes események és körülmények rajzában, a nyelvnek rendkívül nagy szerepe van. Az írónak itt mindent a beszéddel, párbeszéddel és cselekvéssel kell kifejeznie, s aki erre vállalkozik, az aztán mestere legyen a szónak, a tömör, megsodort mondatoknak, félmondatoknak, amelyekkel lelki válságokat, belső küzdelmeket kell megjeleníteni. A *Kitagadottak* szereplői pedig egyenesen bőbeszédűek, mesélhetnek-magyarázhatnak, s így képtelenek felizzítani a légkört, érzékelteni a feszültséget — ha ugyan egyáltalán lett volna ilyen. (Sajnos, nincs módunkban részletebben foglalkozni a nyelvezettel példák felsorolása alapján, mert szöveggönyvhöz egyszerűen nem lehetett hozzájutni. A sorok írója ismételt kérésére a kezdeti ígéretük után azt a választ kapta, hogy a szereplők a további szereptanulás és gyakorlás miatt nem nélkülözhetnek egyetlen példányt sem.)

Végezetül még valamit meg kell említeni erről a színműről. A plakáton a cím alatt ez olvasható: „Sz'nmű a tiszai halászok életéből”. Erről lehet csak annyit, hogy ha a színpadi díszletek és részben a jelmezek nem mutatták volna, hogy halászokról van szó, semmi másból nem vehettük volna észre. (Az udvaron száradó hálók voltak láthatók, a férfiak pedig csizmába gyúrt nadrágot hordtak.) Egy szóval, a tiszai halászok életét egyáltalán nem mutatja be, inkább Tisza menti parasztok mozognak a színpadon, de olyanok, amilyeneknek a városi ember képzele őket, vagy olyan városba szakadt falusi, aki csak bizonyos nosztalgikus vágyakozást érez a falu iránt, de az ottani életet, viszonyokat lényegében már nem ismeri, vagy nem érti. A Pásztor Ferenc ábrázolta „Tisza menti faluban” pl. még mindig a bábaasszony a mindentudó, az anya pedig olyan korlátlan úr a házbán, mint-ha egyenesen az anyajogú társadalomból maradt volna itt. Valamilyen patriarkális berendezésű nagycsalád ez, ahol az anya vásárol házast, család fiainak és azok feleségének is mégpedig annyit, amennyit akar és annak, amelyeknek akar — tekintet nélkül arra, hogy melyik hogyan és mennyit dolgozik, keres a nagycsalád asztalára. Nehéz elképzelni, még nehezebb elhinni, hogy még mindig léteznek ilyen érintetlen állapotban patriarkális életvitelű csalá-

dók, ahová egyetlen szikrája sem hatolt el a huszadik század civilizációjának. De ha még lehetséges volna is, ha van is elvétve egy-két házcsoport a Tisza mentén mindentől elzárva és elszigetelve, akkor sem lehet ezt „a tiszai halászok életé”-nek nevezni és ilyen sziklaszilárd állapotában, teljes változatlan-ságában, mozdulatlan-ságában ábrázolni anélkül, hogy hozzátennénk, hogy mondjuk, a múlt század elejéről van szó. A darab azonban éppen azzal az igénnyel lép fel, hogy a mának mondjon valamit a haladás és maradiság összejöttéről. A haladás, amint az eddigiekből látható, teljes egészében hiányzik, a tiszai halászok életének ábrázolása pedig — enyhén szólva — a valóság meghamisítása és eltorzítása s az író történelmi távlat érzékének teljes hiányát mutatja. Mert, tegyük mindjárt hozzá, a „haladó életfelfogású”, Károlyék egyáltalán nem lázadnak a patriarkális rendszer ellen, hacsak az nem fáj nekik, hogy Jani kapta a cipőt és Vica a ruhának valót, nem pedig ők.

Talán ne folytassuk a darab fogyatékoságainak sorolását. Az eddigiekből is nyilvánvaló, hogy Pásztor Ferenc sokkal nagyobb feladatra vállalkozott, mint amire képes, a Népkör pedig értelmetlenül és indokolatlanul csorbította a saját tekintélyét azzal, hogy egyébként igen ügyesen és leleményesen összeállított repertoárjába ilyen művet is beiktatott. Mert talán felesleges is több szót vesztegetni arra, hogy ezzel nem serkentik a drámaírás, nem adnak bátorságot további erőfeszítésekre a drámaírás terén, hanem a dilettantizmus amúgy is nehezen irtható gyomnövényének adtak tápot, hogy még inkább burjánozzék, még mélyebb gyökereket eresszen kulturális életünkben.

De vessük fel újra a bevezetőben érintett kérdést: lehet-e és szükséges-e intézményesen tenni valamit a műkedvelő színiárs repertoár-válságának megoldása érdekében? Diktátumról, adminisztratív módszerekről, a repertoár megszabásáról vagy index összeállításáról nálunk szó sem lehet. De a demokrácia fejlődése egész társadalmunkban azt jelenti, hogy a bürokratikus irányítás, rendszabályokkal való igazgatás helyét a társadalmi igazgatás vette át, tehát sokkal szélesebb, népesebb — és ezért illetékesebb — fórum. Vagyis a kulturális életben sem lehet a maga véletlenszerű útjára engedni a dolgokat, hanem kulturális közvéleményt kell teremteni, ezt tudatosan kell alakítani, bővíteni és mozgósítani bizonyos egész-

ségtelen jelenségek elítélésére és kiküszöbölésére. De még ez sem elég. Meg kell vizsgálni — s erre minden bizonynyal a közművelődési közösségekben működő műkedvelő csoportok szövetsége hivatott és illetékes — a színjátszó csoportok munkáját, műsorpolitikáját és helyzetét, vagyis azt, hogy módjukban van-e jobb, egészségesebb műsorpolitikát folytatni.

Tudvalévő, hogy a felszabadulás utáni években a Színpadunk füzetei juttatták el az értékesebb színműveket az együttesekhez. Később ezt a feladatot a Híd próbálta teljesíteni a mellékleteként megjelenő színművekkel. A Tartományi Közművelődési Közösség megalkulása óta a kebelében működő Műkedvelő Csoportok Szövetsége igyekszik folytatni ezt a munkát a maga — anyagiakban igen szerény — eszközeivel. A Szövetségnek van egy jegyzéke a kapható színművekről, s ez a jegyzék évente öt-hat darabbal bővül. De tudja-e a Szövetség, hogy mely helységekben működnek színjátszó csoportok, s eljuttatja-e mindenhová ezt a jegyzéket? Vagy

megfordítva: tudnak-e mindenütt erről a jegyzékről és értesülnek-e például arról, hogy milyen ütemben s mivel bővül ez a jegyzék? Természetes, hogy az említett szerv nem olyan operatív fórum, amely kapcsolatot tarthat minden falu kultúregyesületével, de legalább a járási közösségeket vagy a járásokban működő szövetségeket tudósíthatná tevékenységéről. De fel kell vetni azt a kérdést is, hogy elegendő-e, amit e szövetség jelen körülmények között tesz és lehetőségeihez képest tehet. Nyilván nem elegendő. Nem arról van szó, hogy elragadja a helyi és járási közösségtől a kezdeményezés jogát, de ha hazai és külföldi művek tervszerű fordítására és közreadására gondolunk, ez a vállalkozás meghaladja a járások és helységek lehetőségeit, és erre ez a tartományi szövetség volna hivatott — ha nem is egyenesen a kiadásra, de annak kezdeményezésére, szorgalmazására és — esetleg — anyagi támogatására is a kiadóknál. Ezzel pedig nemcsak sok felesleges kiadástól kímélné meg az egyesületeket, hanem egyben műsor-, illetve kultúrpolitikát is folytatna.

